

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۲/۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۶/۳

نقش گردشگری در تغییر کارکرد روستاها با تأکید بر شاخص‌های پایداری نمونه موردی: روستاهای ارباکله و لرسانور شهرستان رامسر

محمد آقاجانی

کارشناس ارشد دانشگاه تهران

سید مجدالدین زندوی

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه تهران

علی عطایی

کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانش آموخته، دانشگاه آزاد واحد چالوس

چکیده

شهرستان رامسر می‌باشد نتایج نشان می‌دهد کارکرد روستاهای مذکور بدون توجه به پایداری مورد نیاز در حال تغییر است و باید با توجه به بهینه بودن کشاورزی در این منطقه، گردشگری باید به عنوان درآمدی جایگزین یا همسو با کشاورزی برای ساکنان بومی عمل کند.

کلمات کلیدی: گردشگری روستایی، گردشگری پایدار، خانه‌های دوم، تغییر کارکرد، ارباکله، لرسانور، رامسر.

مقدمه

از لحاظ تاریخی، گردشگری مفهومی شهری است و جمع کثیری از گردشگران در نواحی شهری زندگی می‌کنند. گردشگری می‌تواند تأثیر عمده‌ای در شهرگرایی نواحی روستایی داشته باشد که این امر تغییرات فرهنگی و اقتصادی را در روستاها سبب می‌شود (Lane, 1994, 9). گردشگری روستایی به طور کلی جدید نیست. علاقه به تفریح در نواحی پیرامونی در قرن ۱۹ به عنوان واکنشی به استرس و آلودگی شهرهای صنعتی در حال توسعه رشد پیدا کرد.

گردشگرانی که از مناطق مختلف ایران، از جمله تهران به سواحل دریای مازندران می‌روند، به دلیل تراکم بالای جمعیت در نواحی ساحلی و جلگه‌ای، در جستجوی فضاهای گردشگری و استراحتی جدید، مانند نقاط روستایی هستند. در این میان روستاهایی مورد توجه قرار می‌گیرند که دارای منظر طبیعی مطلوب باشند. طی این فرایند، برخی از روستاهای استان مازندران، از جمله روستاهای ارباکله و لرسانور، به دلیل دارا بودن شرایط محیطی و اقلیمی مناسب طی سال‌های اخیر، مورد توجه گردشگران قرار گرفته و با احداث خانه‌های دوم در آنها، چشم‌انداز زیست و معیشت آنها دگرگون شده است از این رو شاخص‌های سنتی پایداری طبیعی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این مناطق با چالش‌های تازه‌ای مواجه شده است. تحقیق حاضر با هدف بررسی تغییر کارکرد روستاها در چندین روستای شهرستان رامسر بعمل آمده و با تکیه بر کارهای میدانی وضعیت این تحول عملکرد، مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. برای صحت اطلاعات از روش پرسشنامه و مصاحبه نیز استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش دو روستای ارباکله و لرسانور از روستاهای دهستان چهل شهید

نشینی شاهان و دربار قاجارها در مناطق خوش آب‌وهوای حومه تهران گواه قدمت این امر هستند» (ضیائی و صالحی نسب، ۱۳۸۷: ۷۲). در شمال کشور به خصوص در استان مازندران یکی از مهم‌ترین اشکال گردشگری روستایی مالکیت خانه‌های دوم در روستاها است. خانه‌های دوم می‌تواند اثرات بسیاری را بر محیط و ساکنان محلی روستاها داشته باشد، که ممکن است باعث تغییر کارکرد روستاها در بسیاری موارد شود. این تغییر کارکرد از دو منظر مثبت و منفی قابل ارزیابی می‌باشد. جنبه مثبت این است که به دلیل تجاری شدن زمین‌های کشاورزی برای ساخت خانه‌های دوم ارزش افزوده زمین بالا می‌رود. کشاورزان می‌توانند با فروش مقدار کمی از زمین کشاورزی به سود قابل ملاحظه‌ای دست یابند. جنبه منفی این تغییر کارکرد این است که ورود گردشگران به اینگونه روستاها باعث می‌شود که برخی شاخص‌های سنتی پایداری در زمینه‌های طبیعی، اجتماعی و فرهنگی با چالش روبرو شوند.

با توجه به محیط شکننده روستاها و اثرات و تبعاتی که این نوع گردشگری دارد باید گونه‌ای از گردشگری در این روستاها شکل گیرد که کمترین آسیب را بر محیط طبیعی و انسانی وارد کند. با توجه به رویکرد پایداری در گردشگری و ویژگی‌های روستاها باید گردشگری پایدار در اینگونه مکان‌ها شکل بگیرد. «توسعه پایدار گردشگری باید بر اساس کل سیستم گردشگری باشد» (Aronson, 1994, 89). پایداری در گردشگری، مستلزم توجه نظام‌مند به ابعاد فنی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی، تاریخی و زیست‌محیطی در حرکت به سوی استفاده از جاذبه‌های گردشگری مطابق با نیاز امروز و حفظ ماندگاری این منابع برای آینده است (شجاعی و نوری، ۱۳۸۶: ۶۸).

۱-۳- اهداف:

مهمترین هدف از این پژوهش چگونگی تغییر کارکرد روستاها همزمان با گردشگری صورت گرفته در این روستاها در شمال کشور می‌باشد.

گردشگری روستایی جدید که در دهه‌های ۱۹۷۰، ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ شکل گرفته، هر چند نسبت به قبل متفاوت است، در عین حال تعداد بیشتری از بازدیدکنندگان را در بر می‌گیرد (Cawley and Gillmor, 2008, 318).

تا دهه‌های ۱۹۶۰ و ۱۹۷۰ تفریحات روستایی بیشتر مربوط به ویژگی‌های محیط روستایی بودند. تفریحات روستایی از فعالیت‌هایی که در نواحی شهری وجود دارند متفاوت هستند (Garrod and other, 2006, 118). در بسیاری از نواحی روستایی تفریح و گردشگری به عنوان عنصری ساده و کوچک در چشم‌انداز روستایی فرض نمی‌شود. تفریح و تفرج عوامل مهمی در تغییر و کنترل چشم‌اندازهای روستایی هستند و با جوامع روستایی وابستگی و پیوستگی دارند (Pigram and Jenkins, 1999, 154). در فصل مشترک بین جهانی شدن و محلی شدن، گردشگری روستایی می‌تواند به یک منبع درآمد عمده برای ساکنان روستاها تبدیل شود. گفته می‌شود که درآمد گردشگری در برخی از جوامع روستایی اروپا از درآمد کشاورزی آنها پیشی گرفته‌است (Daugstad, 2007, 402). در سال‌های اخیر گردشگری به عنوان یک ابزار برای ارتقاء توسعه در نظر گرفته شده است که از لحاظ اقتصادی و اجتماعی نواحی روستایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Pilar and Teresa, 2005, 951).

۱-۲ اهمیت و ضرورت تحقیق:

استان مازندران از مقصدهای عمده گردشگران داخلی ایران است. بخش‌های ساحلی و جلگه‌ای استان به دلیل تراکم زیاد اشباع‌شده و به این دلیل گردشگران به مناطق روستایی استان روی آوردند. این روی‌آوری باعث شده که منظر زیست و معیشت در این روستاها تغییر یافته و کارکرد آنها نیز عوض شود. چنین فرایندی در پی ایجاد خانه‌های دوم در این روستاها شدیدتر می‌شود. «سنت و فرهنگ بیلاق‌نشینی و داشتن خانه‌های دوم در نواحی روستایی و خوش آب‌وهوای مجاور شهرهای بزرگ، قدمتی دیرینه دارد. فرهنگ بیلاق-

۱-۴- سوال و فرضیه تحقیق:

نتیجه خانه‌های دوم، برداشت میدانی بعمل آمد. برای صحت و سقم اطلاعات از تکنیک‌های پرسشنامه، مصاحبه و مشاهده بهره گرفته شده است. در روش پرسشنامه در روستاهای ارباکله و لرسانور از ۸۰ خانوار از مجموع ۱۵۱ خانوار این روستاها که در روستا ساکن بودند با استفاده از روش کوکران به عنوان حجم نمونه مشخص و با روش تصادفی نمونه‌گیری و جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS استفاده شده است.

۱-۶- منطقه مورد مطالعه

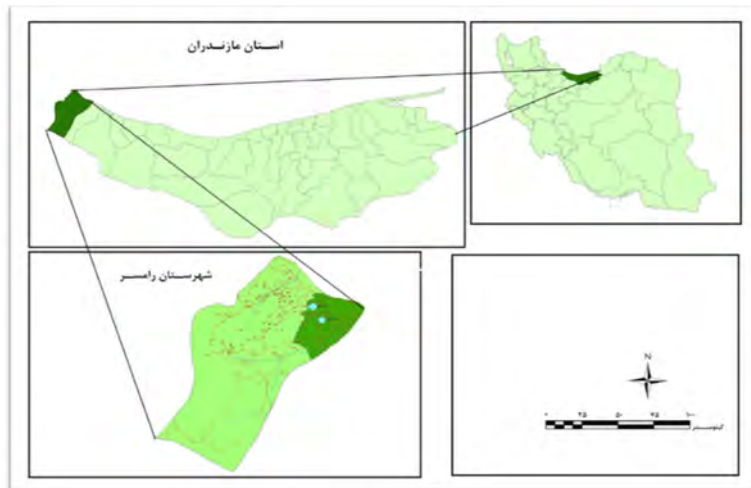
دو روستای مورد مطالعه در شهرستان رامسر در غربی‌ترین نقطه استان مازندران (مرز بین گیلان و مازندران) واقع شده است (نقشه ۱). این شهرستان از لحاظ توپوگرافی به سه قسمت جلگه‌ای، کوهپایه‌ای و کوهستانی تقسیم می‌شود و شیب عمومی آن از سمت جنوب به شمال می‌باشد. طبق سرشماری عمومی سال ۱۳۸۵ این شهرستان دارای ۶۷۰۰۰ نفر جمعیت بوده و ۳/۰۷ درصد از کل مساحت استان مازندران را به خود اختصاص داده است. شهرستان رامسر دارای یک بخش مرکزی و چهار دهستان بوده که در کل ۲۰۴ روستا را در بر می‌گیرد که از این تعداد ۵۲ روستا از جمله دو روستای نمونه موردی در دهستان چهل شهید واقع شده‌اند. این روستاها از نظر توپوگرافی با ارتفاع متوسط ۳۰۰ متر از سطح دریا در ضلع جنوبی شهر سادات شهر و کتالم واقع شده‌اند. در سال ۱۳۸۵ روستاهای ارباکله و لرسانور ۷۰۷ نفر جمعیت داشته است و تعداد ۱۵۱ خانوار در این روستاها زندگی می‌کنند.

در این نوشتار تغییر کارکرد در دو روستای شهرستان رامسر (ارباکله و لرسانور) و اثرات گردشگری بر آنها مورد بررسی قرار گرفته است. این اثرات جنبه‌هایی را که باعث تغییر کارکرد روستاها شده مورد توجه قرار داده و کوشش شده به سؤالات مطرح شده در این روند را پاسخ گوید، اینکه چه گونه‌ای از گردشگری در این روستاها در حال شکل‌گیری است و آیا گردشگری نقشی در تغییر کارکرد روستاها در این منطقه بازی می‌کند و آیا گردشگری شکل‌گرفته در این روستاها دارای خصوصیت پایداری است یا نه، از جمله سؤالات اساسی این تحقیق است. و فرضیه اصلی ما این است که که همزمان با ورود گردشگران و صنعت گردشگری به روستاهای مذکور نقش روستاها هم همزمان تغییر می‌کند و کارکرد متفاوتی در زمینه‌های مختلف پیدا می‌کنند.

۱-۵- روش تحقیق و شاخص‌ها

تحقیق حاضر با هدف بررسی تغییر کارکرد روستاها در چندین روستای شهرستان رامسر بعمل آمده است. روش این تحقیق از نوع تحلیلی و توصیفی است. با استفاده از روش اسنادی و گردآوری منابع قابل اعتماد، مبانی نظری تحقیق نگارش و بعد با استفاده از روش برداشت میدانی، اطلاعات از منطقه گردآوری شد. جامعه آماری پژوهش دو روستای ارباکله و لرسانور از روستاهای دهستان چهل شهید شهرستان رامسر می‌باشد. برای بررسی تطبیقی این روستاها با دیگر موارد مشابه، از تحقیقاتی که در مورد کلاردشت صورت گرفته بود بعنوان نمونه مشابه استفاده شد و از روستای جواهرده به عنوان مکانی شکل‌گرفته و تغییر کارکرد یافته در

نقشه (۱): موقعیت جغرافیایی شهرستان رامسر و روستاهای نمونه موردی

بستگی دارد (Cawley and Gillmor, 2008, 317). علاوه بر این وجود زیرساخت‌های لازم و عرضه خدمات موردنیاز گردشگران از ضرورت‌های توسعه گردشگری روستایی است.

بنابراین گردشگری روستایی گونه‌ای از گردشگری است که ویژگی‌های خاص خود را دارد و با سایر انواع گردشگری تفاوت‌های عمده‌ای دارد. در ادامه این نوع گردشگری به تفصیل تعریف شده و تفاوتش با انواع دیگر گردشگری توضیح داده شده است. برای مثال در جدول (۱) تفاوت‌های گردشگری روستایی با شهری عنوان و مشخص شده است که گردشگری روستایی چه از نظر محیط شکل‌گیری و چه از نظر ساختارهای به وجود آمده با گردشگری شهری متفاوت است.

اطراف بافت کالبدی روستاها بجز ضلع جنوبی و غربی آن، عمدتاً بوسیله اراضی جنگلی و باغات چای و مرکبات محصور شده است. با توجه به ارتفاع نسبی روستاها و کشیدگی در جهت شرقی- غربی و وجود دریای زیبای مازندران در ضلع شمالی آن از یک طرف و تلفیقی از جنگل، باغات چای و مرکبات در روستا و وجود چشمه‌های آبگرم توأمآ چشم-اندازها و مناظر زیبایی را بوجود آورده است (عکس ۱).

۱- مفهوم‌شناسی و مبانی نظری

توسعه گردشگری روستایی به منابع وسیع فرهنگی و طبیعی درون و پیرامون روستاها نیاز دارد این به زیرساخت‌ها، تسهیلات، بعلاوه تدارک کالا، غذا، نوشیدنی و جا و مکان

علاوه بر تفاوت‌هایی که گردشگری روستایی با شهری دارد خود گردشگری روستایی نیز انواع مختلفی دارد و ممکن است با بسیاری از نمونه‌های مشابه متفاوت باشد. «جذابیت نواحی روستایی برای گردشگری و تفریح اولاً در ویژگی‌های ذاتی روستاها قرار دارد. هرچند همانند گردشگری شهری یا ساحلی، جذابیت گردشگری روستایی، مربوط به کیفیت تسهیلات و جاذبه‌ها است» (Pilar and Teresa, 2005, 952).

جدول (۱): مقایسه بین گردشگری شهری و روستایی

گردشگری روستایی	گردشگری شهری
فضای باز زیاد	فضای باز کم
سکونتگاه‌های زیر ۱۰ هزار نفر	سکونتگاه‌های بیش از ۱۰ هزار نفر
جمعیت متفرق	جمعیت متراکم
محیط طبیعی	محیط ساخته شده
فعالیت‌های بیرونی زیاد	فعالیت‌های درونی زیاد
زیرساخت ضعیف	زیرساخت فشرده
فعالیت‌های پایه منحصربه‌فرد قوی	تفریحات قوی / پایه خرده فروشی
تأسیسات کوچک	تأسیسات وسیع
مشاغل محلی	شرکت‌های بین‌المللی و ملی
درگیری نیمه‌وقت در گردشگری	درگیری تمام‌وقت در گردشگری
مهمانان کم	مهمانان زیاد
مدیریت آمانور	مدیریت حرفه‌ای
ساختمان‌های قدیمی زیاد	ساختمان‌های مدرن زیاد
بازاریابی کوچک	عملیات بازاریابی وسیع

منبع: Lane, 1994, 15

در بسیاری از نواحی روستایی، گردشگری بعنوان یک بخش طبیعی از کالبد اقتصادی- اجتماعی همبافته با کشاورزی پذیرفته شده است. آشکار است که گردشگری روستایی بر اساس امکانات روستایی پایه‌گذاری شده است؛ هرچند معلوم نیست که چگونه با کشاورزی ارتباط می‌یابد (Bowe and Marcouiller, 2007, 654). گردشگری کشاورزی محور یک پدیده جدید نیست. براستی، گردشگری روی مزرعه در سراسر اروپا به عنوان یک شکل قابل شناسایی گردشگری روستایی شناخته شده است که، در بعضی موارد، به یک قرن پیش باز می‌گردد (Sharpley and Vass, 2006, 1041).

تعیین مرز بین گردشگری مزرعه و گردشگری روستایی مقداری نامعلوم است. نلسون (۲۰۰۳) در کارش روی

گردشگری مزرعه، آن را به عنوان زیرمجموعه‌ای از گردشگری روستایی فرض می‌کند. بر طبق گفته نلسون گردشگری روستایی به طور کلی بر پایه محیط روستایی است در حالیکه توریسم مزرعه بر پایه کشاورز و مزرعه است. در درون چارچوب گردشگری روستایی، گردشگری مزرعه، نسبت به سایر اشکال گردشگری روستایی بیشتر با کشاورزی مرتبط است (Fleischer and Tchetchik, 2005, 494).

گردشگری اکولوژیک شکلی از گردشگری کوچک مقیاس است که بر پایه شرایط فرهنگی و طبیعی شکل می‌گیرد و با استقرار این نوع گردشگری محیط طبیعی کمتر تخریب می‌شود. گردشگری اکولوژیک همچنین با توجه به استفاده از اقتصاد محلی، اشتغال، پشتیبانی برای صنعت و تجارت، آموزش، بهداشت (مراقبت‌های بهداشتی) و غیره متضمن توسعه و رفاه است. بنابراین در نخستین نگاه گردشگری اکولوژیک شکلی عالی از گردشگری پایدار به نظر می‌رسد و در بسیاری موارد محصولی است که در محیط و جامعه محلی پذیرفته می‌شود (Capriello and Rotherham, 2008, 61).

ریشه‌های خانه‌های دوم به گذشته در جوامع باستانی بر می‌گردد، جایی که خانه‌ها در نواحی پیرامونی ملک اختصاصی نجبا یا طبقه اشراف قرار داشتند. وسایل جدید حمل و نقل تأثیری عمده را بر روی جغرافیای خانه‌های دوم گذاشتند. در طول نیمه اول قرن بیستم مالکیت خانه‌های دوم به سایر طبقاتی که در گروه طبقات بالا قرار نداشتند نیز گسترش یافتند (Muller, 2004, 388). خانه‌های دوم یا اقامتگاه‌های ثانویه به خانه‌هایی گفته می‌شود که ساکنین شهرها در نواحی روستایی خوش آب‌وهوا برای گذران اوقات فراغت و استراحت تدارک می‌بینند و به خانه‌های ویلاقی^۱، خانه‌های تعطیلات^۲ و آخر هفته^۳ نیز معروف هستند (رضوانی، ۱۳۸۲: ۶۰ به نقل از ضیائی و صالحی‌نسب، ۱۳۸۷).

¹- Country home

²- Holiday home

³- Weekend home

می‌شدند، اغلب با فعالیت‌های گردشگری یا بعنوان جا و مکان یا بعنوان خانه‌های دوم سازگار شدند. بعلاوه زمین‌های کشاورزی متروکه به زمین گلف و ساختمان‌های نگهداری حیوانات به مکان‌هایی برای پرورش اسب تبدیل می‌شوند (Muller and Ulrich, 2007, 96).

۲- یافته‌های تحقیق

کل جامعه آماری این تحقیق که از ۸۰ عدد پرسشنامه استخراج شده است شامل ۶۷/۳ درصد مرد، ۳۲/۷ درصد زن، با طیف سنی بالای ۱۸ سال که از این تعداد ۲۰/۹ درصد بیسواد، ۲۳/۴ درصد ابتدایی، ۱۵/۳ درصد سیکل، ۳۰/۶ درصد دیپلم و ۹/۸ درصد بالاتر از دیپلم هستند.

با توجه به مشاهدات صورت گرفته در روستاهای ارباکله و لرسانور مشخص گردید که گردشگری در این منطقه نوپا و به نوعی در حال شکل‌گیری است و با توجه به نتایج پرسشنامه ۸۰ درصد از پاسخ‌گویان آغاز گردشگری را در منطقه به سال‌های بعد از دهه ۱۳۸۰ می‌دانند. این در حالی است که گردشگری شکل گرفته در کلاردشت و جواهرده به سال‌های قبل از انقلاب بر می‌گردد. «اوج گردشگری کلاردشت به اواسط دهه ۱۳۷۰ برمی‌گردد» (رهنمایی و سایرین، ۱۳۸۷: ۲۶). بطوری که جواهرده و کلاردشت مکان‌های تغییر کارکرد یافته در نتیجه گردشگری می‌باشند و با توجه به روند شکل‌گیری گردشگری در این روستاها و تشابه با گردشگری جواهرده و کلاردشت این مناطق نیز در حال تغییر کارکرد در نتیجه گردشگری می‌باشند. برای سنجش تغییر کارکرد این روستاها با توجه به نقشی که گردشگری در این روستاها بازی می‌کند نیاز است که تغییر کارکرد این روستاها را به چند زیرمجموعه تقسیم کنیم که شامل کارکرد محیط طبیعی روستاها همچنین کارکرد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی این روستاها می‌باشد و در ادامه به تفصیل توضیح داده شده است.

۷). سکونت در این اقامتگاه‌ها نوعی گردشگری محسوب می‌شوند (دروثر، ۱۳۷۴: ۷ به نقل از همان).

به طور کلی همان عواملی که در گسترش گردشگری روستایی نقش داشته‌اند، در شکل‌گیری خانه‌های دوم نیز موثر بوده‌اند. در این رابطه مهاجرت‌های مردم روستایی به شهرها و بازگشت موقت آنان به روستا برای فراغت و ملاقات با اقوام و دوستان و گذران تعطیلات در خانه‌هایی که از طریق ارث به آنها تعلق گرفته و یا اینکه خود به ساخت آن‌ها اقدام نموده‌اند، نقش موثری در گسترش خانه‌های دوم داشته‌اند (مهدوی حاجیلویی و سایرین، ۱۳۸۷: ۲۰).

مسلم است که موقعیت کارکردی (عملکردی) سکونتگاه‌ها مستقل از موقعیت نسبی و طبیعی آن‌ها از نظر عملی میسر نیست و تفکیک آن از سایر جنبه‌های موقعیتی صرفاً به تعریف و ماهیت آن باز می‌گردد. بدین ترتیب موقعیت کارکردی بیش از هر چیز مبین روابط و فعالیت‌های درونی و بیرونی سکونتگاه‌های روستایی است (سعیدی و حسینی، ۱۳۸۸: ۲۴۵). نواحی روستایی پیرامونی در بسیاری از کشورها از اوایل دهه ۶۰ به عنوان بخشی از گذار شیوه تولید فوردیسم به پسافوردیسم، متحمل بازساخت اقتصادی شده‌اند (Cawley and Gillmor, 2008, 316). بازساخت روستایی یک ویژگی معمول دنیای غرب است. در گذار از فرامصرف گرایی، منابع روستایی که به طور سنتی، پایه‌ای برای تجارت‌های اولیه بودند هم اکنون در معرض سایر تقاضاها قرار گرفته‌اند. در این رویه، بعضی از نواحی روستایی یا چشم‌اندازها، تبدیل به نقاط کانونی برای تولید و مصرف زندگی روستایی «طبیعی»، یک پناهگاه برای زندگی شهری، یک مکان برای سرگرم شدن، و یک منظره برای کسانی که از محیط شلوغ شهر فرار می‌کنند، می‌شوند (Daugstad, 2007, 402). بنابراین بازسازی یا بازساخت روستایی، استفاده از نواحی روستایی را برای فراغت و تفریح تسهیل کرد. ساختمان‌هایی که قبلاً برای کشاورزی و جنگلداری استفاده

جدول (۱): اطلاعات کلی پاسخ‌گویان در روستاهای ارباکله و لرسانور

اطلاعات کلی پاسخ‌گویان						
جنس						
گزینه‌ها	مرد	زن	مجموع			
تعداد	۵۲	۲۸	۸۰			
درصد	۶۵	۳۵	۱۰۰			
وضعیت فعالیت						
گزینه‌ها	شاغل	دارای درآمد بدون کار	بازنشسته	بیکار	سایر	مجموع
تعداد	۳۴	۴	۷	۱۶	۱۹	۸۰
درصد	۴۲/۵	۵	۸/۷۵	۲۰	۲۳/۷۵	۱۰۰
سطح تحصیلات						
گزینه‌ها	بیسواد	ابتدایی	زیر دیپلم	دیپلم	دانشگاهی	سایر
تعداد	۱۴	۱۲	۲۳	۳۰	۷	۰
درصد	۱۷/۵	۱۵	۲۸/۷۵	۳۷/۵	۸/۷۵	۰
طریقه امرار و معاش						
گزینه‌ها	کشاورزی	درآمد وابسته به کشاورزی	درآمد وابسته به گردشگری	سرایدار	سایر	مجموع
تعداد	۳۶	۲۳	۱۰	۲	۹	۸۰
درصد	۴۵	۲۸/۷۵	۱۲/۵	۲/۵	۱۱/۲۵	۱۰۰
طبقه اقتصادی						
گزینه‌ها	بالا	متوسط	پایین			
تعداد	۴	۳۶	۴۰			
درصد	۵	۴۵	۵۰			

۱-۳- دگرگونی محیط طبیعی روستاها در نتیجه گردشگری

روستاهای مورد مطالعه در دامنه رشته کوه‌های البرز در میان پوشش جنگلی و باغات مرکبات و چای قرار گرفته‌اند به طوری که منظره‌ای از جنگل، کوهستان، باغات چای و دریای مازندران چشم‌اندازی بدیع را به این مناطق داده‌است. محیط طبیعی این روستاها بسیار شکننده و آسیب‌پذیر است که این به خاطر شیب بالای زمین، ناپایداری خاک، پوشش جنگلی، و ... می‌باشد. بنابراین ایجاد هر ساختاری در این روستاها باید با دقت خاصی انجام پذیرد تا سبب آسیب به محیط طبیعی این روستاها نشود.

مهمترین جنبه از توسعه پایدار، پایداری محیط طبیعی می‌باشد بنابراین توسعه گردشگری در یک منطقه نیز باید به پایداری محیط طبیعی کمک کند. به طوری که رشد و توسعه گردشگری باعث تخریب و برهم خوردن نظم و یکپارچگی محیط طبیعی و مصنوع نشود. اراضی این روستاها دارای شیب بالای ۳۰ درصد بوده، خاک این مناطق سست است و برای

احداث ساختمان‌هایی با تراکم بالا مناسب نمی‌باشد. این در حالی است که با توجه به برداشت میدانی ۱۲۷ ساختمان در این روستاها سه طبقه به بالا هستند که برای احداث و حفاظت از این ساختمان‌ها در مقابل مخاطرات طبیعی همانند رانش زمین که در این منطقه شایع است، نیاز به هزینه‌های بسیار بالا می‌باشد (عکس ۲). مورد دیگری که ناپایداری محیط طبیعی این روستاها را در نتیجه شکل‌گیری گردشگری نشان می‌دهد، تخریب جنگل است که با احداث ساختمان‌ها، تغییر کاربری باغات چای و مرکبات و تغییر چهره محیط طبیعی با کشیدن خیابان و آسفالت کوچه‌ها تشدید می‌شود. همچنین ۶۱ درصد از پاسخ‌دهندگان به این سوال که آیا گردشگری باعث تغییر کاربری اراضی شده جواب مثبت دادند و با شکل‌گیری گردشگری و احداث خانه‌های دوم، بسیاری از اراضی جنگلی و کشاورزی این روستاها از بین رفته و به جای آن ساختمان‌ها احداث شده‌اند (جدول ۲).

عکس (۳): برج آرامش در روستای ارباکله

جدول (۲): نظر ساکنان در مورد نقش گردشگران در کاربری اراضی

گزینه‌ها	مخالف	موافق	تاحدودی	مجموع
گردشگران ورودی به روستا باعث تغییر کاربری اراضی در روستا شده‌اند؟	۱۵	۴۹	۱۶	۸۰
فراوانی	۱۸/۷۵	۶۱/۲۵	۲۰	۱۰۰
درصد				

عکس (۲): ناپایداری زمین و اقدامات حفاظتی ساختمان‌ها در روستای لرسانور

۲-۳- گردشگری و ناپایداری اقتصادی روستاها

تا قبل از شکل‌گیری گردشگری در این روستاها، ساکنان از طریق کشاورزی و دامداری امرار معاش می‌کردند اما چندین علت باعث تغییر شیوه‌ی معاش سنتی در این روستاها شده است. «کاهش قابل‌ملاحظه وسعت جنگل‌ها در ایران از ۱۸ میلیون هکتار به ۴/۱۲ میلیون هکتار در چند دهه گذشته، مدیریت زیست‌محیطی کشور را به اقدامات کنترلی در جهت جلوگیری از ادامه روند تخریب جنگل واداشته است» (عظیمی و میری، ۱۳۸۷: ۱۵۸). از جمله این اقدامات اتخاذ سیاست خروج دام از جنگل در شمال کشور می‌باشد که از سال ۱۳۶۹ به این طرف به مرحله اجرا در آمده است. گرچه این طرح برای حفاظت از جنگل‌ها اجرا شد اما اثرات مخربی نیز بر حیات روستاها گذاشته است. با اجرای این طرح و عدم جایگزینی برای دامداری صنعتی در روستاها، دامداری این روستاها به طور کامل نابود شد. بر طبق آمار جهاد کشاورزی شهرستان رامسر، تعداد دام‌های روستا از ۴۲۳ راس در سال ۱۳۶۵ به ۴۸ رأس در سال ۱۳۸۵ کاهش یافته است، بطوریکه در حال حاضر تقریباً هیچ اشتغال و درآمدی از طریق دامداری در این روستاها وجود ندارد. مورد دیگر برای تغییر معیشت

بنابراین این روستاها که تا قبل از شکل‌گیری گردشگری دارای جنگل‌های انبوه، باغات چای و مرکبات، ساختمان‌های بومی و یک طبقه و عدم آلودگی محیط طبیعی بودند در حال حاضر چهره طبیعی این مناطق تغییر شکل یافته و بسیاری ساختمان‌های بلند (عکس ۳) در این روستا ساخته شده یا در حال ساختند و محیط طبیعی این روستاها رو به ناپایداری رفته است.

گردشگری در مجموع از دو طریق سبب دگرگونی محیط طبیعی این روستاها شده است. اول، احداث ساختارهای ناشی از گردشگری در این مناطق مانند احداث خانه‌ها، هتل‌ها، تخریب جنگل، تغییر کاربری اراضی و ... می‌باشد. دوم، تخریب، که در نتیجه‌ی حضور گردشگران به صورت فیزیکی در این روستاها می‌باشد. بطور مثال می‌توان از برپا کردن آتش در جنگل، ریختن زباله در مناظر روستا، ایجاد ترافیک سواره و پیاده در این روستاها و ... نام برد.

کشاورزی، ۴۰ درصد افزایش قیمت زمین و سایر ایشان موارد دیگر را برای فروش زمین خود ذکر نموده‌اند (جدول ۴). علت اصلی افزایش قیمت زمین در این روستاها به آغاز گردشگری برمی‌گردد. بنابراین در مجموع علل اصلی مهاجرت از این روستاها درآمد پایین کشاورزی، بالا رفتن قیمت زمین در نتیجه گردشگری، کمبود امکانات و سخت بودن شرایط زندگی می‌باشد.

جدول (۳): نظر ساکنان مستخرج از پرسشنامه

گزینه‌ها	بلی	خیر	تاحدی	مجموع
آیا زمین کشاورزی شما منبع مناسبی برای تأمین درآمد شما می‌باشد؟				
فراوانی	۱۱	۴۰	۲۹	۸۰
درصد	۱۳/۷۵	۵۰	۳۶/۲۵	۱۰۰
آیا تمایلی به فروش زمین کشاورزی خود دارید؟				
فراوانی	۵۱	۲۹	۰	۸۰
درصد	۶۳/۷۵	۳۶/۲۵	۰	۱۰۰
آیا قصد مهاجرت از این روستا را دارید؟				
فراوانی	۳۴	۴۶	۰	۸۰
درصد	۴۲/۵	۵۷/۵	۰	۱۰۰

مهمترین تغییر اقتصادی که گردشگری در این روستاها ایجاد کرده، افزایش قیمت زمین است. زمین کشاورزی منبع مناسبی برای تأمین درآمد و ایجاد اشتغال در این روستاها نیست و از طرفی ناپایداری گردشگری مانع از ایجاد کسب درآمد برای ساکنان محلی شده است. چراکه توسعه گردشگری در این روستاها منوط به خانه‌های دوم و گسترش این شکل از گردشگری در این منطقه می‌باشد. در حال حاضر نیز درآمد و اشتغال اندکی در نتیجه گردشگری در این منطقه شکل گرفته است.

روستاها، عدم حمایت دولت از کشاورزی و باغات چای این مناطق می‌باشد و عامل دیگری که سبب خسارت به بخش کشاورزی این روستاها شد، سرما و برف دی ماه سال ۱۳۸۶ بود. بطوری که یخبندان هفتاد درصد از مزارع این روستاها را از بین برد. ۱
عدم حاصلخیزی خاک و زمین های مرغوب در این منطقه، اشتغال و درآمد از بخش کشاورزی را در این منطقه با چالش مواجه کرده است؛ به طوریکه درآمد کشاورزی کفاف زندگی بسیاری از ساکنان روستا را نمی‌دهد.

با توجه به نتایج پرسشنامه، ۵۰ درصد از پاسخ‌دهندگان از طبقه پایین اقتصادی بوده و فقط ۴۲/۵ درصد از آنها شاغل هستند که حاکی از بالا بودن نرخ بیکاری در این روستاها می‌باشد (جدول ۱). از مجموع پاسخ‌دهندگان ۸۰ درصد صاحب زمین هستند و در جواب به این سوال که آیا زمین کشاورزی شما منبع مناسبی برای درآمد شما می‌باشد ۵۰ درصد زمین کشاورزی را منبع مناسبی برای تأمین درآمدشان نمی‌دانند، ۳۶/۵ درصد تا حدی زمین کشاورزی‌شان را منبع مناسبی برای تأمین درآمدشان می‌دانند و فقط ۱۳ درصد از پاسخ‌دهندگان که دارای اراضی زیاد و مرغوب بودند، اذعان کردند که زمین کشاورزی، منبع مناسبی برای تأمین درآمدشان می‌باشد (جدول ۳).

بیش از ۶۰ درصد از ساکنان تمایل بسیار بالایی به فروش زمین‌شان دارند. ۴۲/۵ درصد از ایشان قصد مهاجرت از روستا را دارند (جدول ۳) که نظر به لزوم توجه به پایداری جمعیتی این روستاها، رقم بسیار بالایی می‌باشد و اگر به همین صورت پیش برود، این روستاها به روستاهای فصلی، برای گردشگران صاحب خانه دوم تبدیل می‌شوند. این تمایل به فروش زمین و مهاجرت از روستا چندین علت دارد؛ مهمترین علت فروش زمین از نظر ساکنین، پایین بودن درآمد ناشی از کشاورزی می‌باشد. بطوریکه ۴۲/۵ درصد از پاسخ‌دهندگان، درآمد کم

^۱ - برگرفته از آمار جهاد کشاورزی شهرستان رامسر

جدول (۴): نظر ساکنان در مورد علت فروش زمین کشاورزی

علت اینکه زمین کشاورزی خود را فروخته اید چیست؟					
گزینه‌ها	پایین بودن درآمد کشاورزی	بالا رفتن قیمت زمین	عدم نیاز به زمین کشاورزی	سایر	مجموع
فراوانی	۳۴	۳۲	۵	۹	۸۰
درصد	۴۲/۵	۴۰	۶/۲۵	۱۱/۲۵	۱۰۰

جدول (۵): پاسخ ساکنان به سوالات

گزینه‌ها	مخالف	موافق	تاحدودی	مجموع
گردشگران وارد شده به این منطقه باعث افزایش درآمد برای مردم ساکن در منطقه شده‌اند؟				
فراوانی	۲۳	۴۹	۸	۸۰
درصد	۲۸/۷۵	۶۱/۲۵	۱۰	۱۰۰
با ورود گردشگران به منطقه فرصت‌های جدید شغلی فراهم شده است؟				
فراوانی	۱۸	۴۱	۲۱	۸۰
درصد	۱۷/۵	۵۱/۲۵	۲۶/۲۵	۱۰۰
با ورود گردشگران قیمت زمین افزایش پیدا کرده است؟				
فراوانی	۲	۷۱	۷	۸۰
درصد	۲/۵	۸۸/۷۵	۸/۷۵	۱۰۰
گردشگری باعث تغییر نمودن فرهنگ سنتی شده است؟				
فراوانی	۲۳	۴۹	۸	۸۰
درصد	۲۸/۷۵	۶۱/۲۵	۱۰	۱۰۰

پی داشته است. گردشگری در این روستاها نه تنها پایداری در آمدی و اقتصادی برای ساکنان محلی در بر نداشته، بلکه به روند مهاجرت از روستاها نیز سرعت بخشیده است. اگرچه اکثر پاسخ‌دهندگان، گردشگری را باعث افزایش درآمد برای ساکنان دانسته‌اند و بیش از نیمی از ایشان اذعان نموده‌اند که گردشگری باعث ایجاد فرصت‌های شغلی شده (جدول شماره ۵)، اما در مجموع گسترش گردشگری و ایجاد خانه‌های دوم در این روستاها تا حال حاضر سبب ایجاد درآمدی ثابت برای ساکنان محلی نگردیده است.

۳-۳- تغییر اجتماعی و فرهنگی روستاها

گردشگری پایدار در یک منطقه باید باعث تقویت فرهنگ سنتی و ارتقای این فرهنگ شود. «یک رویکرد پایدار نسبت به گردشگری به عنوان بخشی از توسعه گردشگری، مردم یک ناحیه را توانمند می‌کند که فرهنگ خودشان را حفظ کنند» (Crouch, 1994: 97). رفت‌وآمدهای گردشگران در منطقه و چهره‌به‌چهره شدن آنان با افراد بومی، باعث تبادل

اشتغالی که ایجاد شده است در نتیجه احداث خانه‌های دوم و به عبارتی فعالیت در بخش ساختمان می‌باشد و می‌توان گفت بخش عمده‌ای از آن مربوط به فعالیت‌های خدمات‌رسانی به صاحبان خانه‌های دوم است؛ نتایج حاصل شده از پرسشنامه نیز این موضوع را اثبات می‌کند با توجه به نتایج پرسشنامه ۷۳/۷۵ درصد از پاسخ‌دهندگان، امرارمعاش خود را از طریق کشاورزی و درآمد وابسته به کشاورزی می‌دانند، فقط ۱۲/۵ درصد در بخش گردشگری اشتغال دارند و مابقی، اشتغال در بخش‌های دیگر را ذکر کرده‌اند (جدول ۱). در پاسخ به این سوال که میزان وابستگی شغلی شما به گردشگری چقدر است ۳۱ درصد اصلاً، ۲۸/۷ درصد کم، ۲۷/۸ درصد متوسط و فقط ۸/۳ درصد از ایشان میزان وابستگی شغلی و افزایش درآمدشان را در نتیجه گردشگری زیاد دانسته‌اند. بنابراین گردشگری در این روستاها باعث افزایش قیمت زمین شده- است که این افزایش قیمت زمین نیز بیش از آنکه سودی برای ساکنان داشته باشد، برای مشاوران املاک و واسطه‌ها، سود در

خانه‌های دوم می‌باشند، ۳۱/۹ درصد از ایشان در گروه گردشگران روزانه و گذرا و ۱۱/۱ درصد استفاده‌کنندگان از ویلاهای اجاره‌ای می‌باشند. حدود ۹۰ درصد از گردشگران در دو فصل بهار و تابستان به این روستاها می‌آیند. بنابراین با توجه به اینکه بیش از نیمی از گردشگران صاحبان خانه دوم هستند و اکثر آنها در دو فصل بهار و تابستان به این روستاها می‌آیند، می‌توان گردشگری این منطقه را فصلی نامید.

۴-۳- تحلیل یافته‌ها

یکی از فاکتورهای سنجش گسترش گردشگری خانه‌های دوم، نسبت تعداد خانه‌های دوم به تعداد خانوارهای بومی می‌باشد. مورد دیگر با توجه به استفاده فصلی گردشگران از خانه‌های دوم، فصلی بودن گردشگری در یک منطقه است. در این روستاها و مناطق دیگر همانند جواهرده و کلاردشت این دو مورد صدق می‌کند. با توجه به برداشت میدانی از این روستاها ۱۵۱ خانوار در این دو روستا زندگی می‌کنند، این در حالیست که تعداد ۱۴۶ خانه دوم در این روستاها وجود دارد همچنین مالکانی که در این روستاها زمین خریداری نموده‌اند در حال احداث ۴۱ خانه دوم جدید می‌باشند که این نشان‌دهنده سرعت احداث خانه‌های دوم و ورود گردشگران به این روستاها می‌باشد.

خانه‌های دوم در بیشتر روستاهای شمال کشور از جمله روستاهای مورد مطالعه، به صورت فصلی مورد استفاده گردشگران قرار می‌گیرند. برای اثبات فصلی بودن گردشگری در روستای جواهرده در اسفند ۱۳۸۷ از این روستا برداشت میدانی بعمل آمد که از تعداد ۷۱ واحد تجاری این روستا ۵۳ واحد بسته بود و فقط در فصول بهار و تابستان برای خدمات‌دهی به گردشگران و صاحبان خانه‌های دوم باز می‌شوند.

فاکتوری که شدت متقاضیان خانه‌های دوم را در این روستاها نشان می‌دهد. تعداد واحدهای مشاور املاک است. «نقش مشاوران املاک در توزیع مالکیت خانه‌های دوم، حداقل در خانه‌های دوم بین المللی، نباید دست کم گرفته شود. مالکان

برخی مسائل فرهنگی می‌شود. در سال‌های اخیر پدیده‌ی گردشگری در ابعاد اجتماعی- فرهنگی نیز تأثیر گذار بوده و بدون تردید افراد محلی برخی مسائل فرهنگی را از شهروندان الگوبرداری نموده‌اند (مهدوی حاجیلویی و سایرین، ۱۳۸۷: ۲۹). با توجه به نتایج پرسشنامه، بیشتر گردشگرانی که به این روستاها می‌آیند از لحاظ فرهنگی و طبقه اجتماعی با مردم ساکن این روستاها متفاوتند و ۶۱ درصد از پاسخ‌دهندگان معتقدند که گردشگری باعث تغییر فرهنگ بومی ساکنان شده است (جدول ۵).

یکی از فاکتورهای پایداری اجتماعی، ثبات جمعیت است. برای شناخت پایداری جمعیتی یک مکان یکی از مهمترین شاخص‌ها، رشد جمعیت می‌باشد. بر اساس سرشماری سال ۱۳۷۵ این دو روستا در مجموع ۷۰۷ نفر جمعیت داشته‌اند که این تعداد در سال ۱۳۸۵ به ۵۱۹ نفر کاهش یافته است که رشد جمعیتی معادل ۳/۰۴- درصد در طی این دوره داشته‌اند و سیر خروج جمعیت را از این روستاها نشان می‌دهد. یکی از نکات قابل توجه، تعداد خانوارهای این دو روستا است که در هر دو دوره سرشماری ۱۵۱ خانوار بوده است. این مطلب بیانگر این است که تعداد سرپرستان خانوار، که افراد میانسال و سالخورده را شامل می‌شوند در روستا هنوز ساکنند و جوانان و فرزندان این خانواده‌ها به دلیل عدم رضایت از وضعیت روستا و دلایلی که در فوق ذکر گردید از روستا مهاجرت کرده‌اند. با توجه به بحث جمعیتی، مهمترین چالش اجتماعی این روستاها عدم پایداری جمعیتی این روستاها است که در نتیجه ورود گردشگران به این منطقه، کشاورزی کم بازده و عدم وجود درآمدی پایدار در این منطقه رخ داده است. بنابراین مهمترین شرط برای پایداری این منطقه جلوگیری از مهاجرت جمعیت و تثبیت جمعیت این روستاها می‌باشد.

با توجه به نتایج برگرفته از پرسشنامه ۶۲/۵ درصد از گردشگران ورودی، از شهر تهران به این روستاها مسافرت می‌کنند. ۵۲ درصد از کل گردشگران ورودی، مالکان

صاحبان خانه‌های دوم می‌باشد. در سال ۱۳۷۵ این روستا ۷۱ نفر جمعیت داشت که این تعداد در سال ۱۳۸۵ به ۱۷۰ نفر افزایش پیدا نمود. این درحالیست که در فصل تابستان با ورود ساکنان خانه‌های دوم جمعیت این روستا به بالای هشت هزار نفر می‌رسد که نشان از گسترش مالکیت خانه‌های دوم در این روستا دارد. این در حالیست که اکثر مالکان خانه‌های دوم در ارباکله و لرسانور از شهر تهران هستند.

تفاوت دیگری که این مناطق با هم دارند نوع محیط طبیعی این مناطق است که برای مثال جواهرده ۱۸۰۰ متر از سطح دریای آزاد ارتفاع دارد و یک منطقه کاملاً کوهستانی است که برای کوهنوردی و ورزش‌های زمستانی مناسب می‌باشد. اما ارباکله و لرسانور ۳۰۰ متر از دریای آزاد ارتفاع دارند و از لحاظ جغرافیایی در منطقه معتدل خزری قرار می‌گیرند و دارای مناظر دریا و جنگل هستند.

گردشگرانی که می‌خواهند در شمال کشور صاحب خانه‌های دوم شوند در وهله اول به دنبال مناطقی هستند که قیمت زمین پایین بوده، از لحاظ چشم‌انداز طبیعی مناظری بدیع داشته و اشباع نشده باشند. بنابراین با توجه به بالا رفتن قیمت زمین در مناطق اشباع شده در نتیجه گردشگری، به دنبال مکان‌های جدیدی خواهند بود. برای مثال قیمت هر متر مربع زمین در جواهرده به طور میانگین ۳۰۰ هزار تومان است. این در حالی است که قیمت زمین در روستاهای ارباکله و لرسانور در سال‌های قبل از سال ۱۳۷۵ به طور میانگین پایین‌تر از ۱۰ هزار تومان بوده است و در بعد از دهه ۱۳۸۰ با شکل‌گیری گردشگری در این روستاها قیمت زمین نیز روند صعودی پیدا کرد بطوریکه در حال حاضر قیمت زمین به بالای متری ۱۵۰

خانه‌های دوم با اهداف مشخصی بوسیله فعالیت‌های تبلیغی بنگاه‌های املاک هدایت می‌شوند، گرچه این بیشتر برای بخش‌های تازه وارد بازار تقاضا صدق می‌کند. آژانس‌ها نه فقط بعنوان یک دروازه بان ۱ در مناطق دارای خانه‌های دوم عمل می‌کنند، بلکه همچنین یک نقش مهم در پیشنهاد دادن خدمات بعد از خرید و فعالیت‌های اجتماعی دارند» (Muller, 2004, 390). تعداد واحدهای مشاور املاک در این دو روستا ۱۶ واحد می‌باشد. که با توجه به جمعیت و دیگر واحدهای تجاری دو روستا که در کل ۴۳ واحد می‌باشد بسیار زیاد است و افزایش روند خرید و فروش زمین و گردشگری در حال شکل‌گیری این روستاها را نشان می‌دهد. این در حالی است که سه واحد مشاور املاک در روستای جواهرده وجود دارد که این تثبیت و اشباع گردشگری در این روستا را نشان می‌دهد. این فاکتور برای کلاردشت نیز به همین منوال است.

تفاوتی که گردشگری این مناطق با هم دارند در خاستگاه اصلی مالکان خانه‌های دوم در این روستاها و میزان فاصله‌ای که مالکان مذکور از این روستاها دارند، می‌باشد. «اخیراً الگوهای خانه‌های دوم با ارتباط به تحرک و ارتباطات مبدا - مقصد مشخص می‌شوند. اکثریت مالکان خانه‌های دوم به طور نسبی در نزدیکی ملکشان زندگی می‌کنند. حتی در یک مفهوم بین‌المللی، هنوز مالکیت خانه‌های دوم با فواصل طولانی استثنا هستند» (همان). در روستای جواهرده بیش از ۹۰ درصد از مالکان خانه‌های دوم از ساکنان شهر رامسر می‌باشند؛ علل بالا بودن درصد آن دسته از مالکان خانه‌های دوم جواهرده که از اهالی شهر رامسر هستند عواملی مانند: فاصله کم جواهرده تا شهر رامسر (حدود ۷۰ کیلومتر)، دوری از سایر مناطق، قرار نگرفتن در مسیر راه‌های اصلی و پیشینه‌ی خانه‌های دوم در جواهرده می‌باشد که ساکنان رامسر از سال‌ها پیش از آنجا به عنوان بیلاق در تابستان استفاده می‌کرده‌اند. از نکات قابل توجه روستای جواهرده تعداد جمعیت این روستا و

۲- تعداد جمعیت ذکر شده، با توجه به سوال از ساکنان روستا و مشاوران املاک تخمین زده شده است. هیچ آمار رسمی در مورد جمعیت این روستا در فصل تابستان وجود نداشت. البته باید این را نیز ذکر نمود که با توجه به فصل سرشماری نفوس و مسکن که آبان ماه است و رویه سرشماری ایران که بر اساس محل سکونت دائمی می‌باشد، تعداد کم جمعیت روستا در این فصل از سال عادی است.

1- Gatekeeper

همانگونه که از نتایج این تحقیق بر می آید این تغییر کارکرد ناپایداری محیطی و انسانی این مکان‌ها را بدنبال داشته است. البته در نگاه اول گذشته از معایبی که گردشگری روستایی و گسترش خانه‌های دوم در پی دارد، نباید از مزایای آن غافل شویم چون با ورود سرمایه به این روستاها و افزایش قیمت زمین و املاک، صاحبان خانه‌های دوم با سرمایه شخصی اقدام به ایجاد مدارس، گسترش زیرساخت‌ها همچون آب، برق و سایر خدمات می‌کنند و از مزایای دیگر آن می‌توان به ایجاد مشاغل ساختمانی و رونق این بخش اشاره کرد.

در حال حاضر تنها تغییری که گردشگری روستایی برای ساکنان محلی داشته است، افزایش قیمت زمین در این روستاها می‌باشد. البته به این نکته نیز باید توجه کرد که در این روستاهای مورد مطالعه، به علت تراکم و انبوه بنگاه‌های معاملات ملکی و موسسات یا بنگاه‌های تفکیک زمین، دلالتان نقش مهمی را در خارج کردن زمین‌های کشاورزی به قیمت ارزان از دست کشاورزان و فروش آنها به افراد غیر بومی دارند. این امر، سود هنگفتی برای دلالتان در پی دارد و در آینده‌ای نزدیک منجر به شکاف طبقاتی بین مردم بومی و مالکان خانه‌های دوم می‌شود.

بنابراین برای اینکه تغییر کارکرد روستاها باعث پایداری گردشگری روستایی شود، مهمترین راهکار، توجه به پایداری اقتصاد و معیشت ساکنان می‌باشد. به اینصورت که با توجه به بهینه نبودن کشاورزی در این منطقه، گردشگری باید به عنوان درآمدی جایگزین یا همسو با کشاورزی برای ساکنان بومی عمل کند و نظر بسیاری از ساکنین روستا نیز توجه به توسعه گردشگری می‌باشد، به طوریکه ۴۷/۲ درصد از پاسخ‌دهندگان در جواب به این سوال که آینده‌ی توسعه روستای شما به چه فاکتوری بستگی دارد، گردشگری را مناسب‌ترین گزینه ذکر نمودند. ۱۳/۹ درصد، کشاورزی و ۳۴/۷ درصد، توجه به گردشگری را در کنار کشاورزی به صورت همسو برای توسعه روستای خود پیشنهاد نمودند (نمودار ۱).

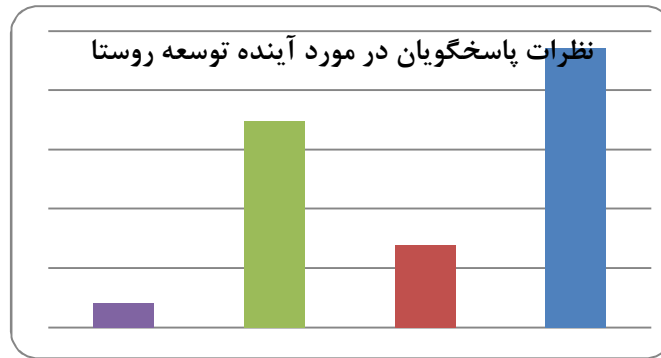
هزار تومان رسیده است، که هنوز نسبت به کلاردشت و جواهرده بسیار پایین است. همچنین با توجه به اشباع خانه‌های دوم و ناپایداری گردشگری در این مناطق، گردشگران بدنبال مکان‌هایی هستند که قیمت زمین پایین باشد.

در شمال کشور روز به روز به تعداد روستاهایی که در نتیجه خیل عظیم گردشگران بخصوص گردشگران خانه‌های دوم تغییر کارکرد می‌دهند افزوده می‌شود که ارباکله و لرسانور نیز با توجه به تناسب با خواسته‌های گردشگران در حال تغییر کارکرد از کارکردهای پیشین خود می‌باشند. با توجه به روند گردشگری، پیش‌بینی می‌شود این روستاها نیز به وضعیتی همانند کلاردشت و جواهرده که در نتیجه گردشگری، تغییر کارکرد پیدا کرده‌اند دچار شوند. اگر به فاکتورهای موثر در پایداری گردشگری در این روستاها توجه نشود این روستاها رو به ناپایداری می‌روند.

۳- نتیجه‌گیری

گردشگران به ویژه کسانی که در جستجوی خانه‌های دوم می‌باشند بدنبال مکان‌هایی هستند که پاسخگوی نیازهای ایشان باشد و با توجه به اشباع بسیاری از مکان‌ها در شمال کشور، رو به سوی روستاهای خوش منظره در کوهپایه‌های البرز آورده‌اند که هم اشباع نشده باشد و هم قیمت املاک و زمین ارزان باشد. روستاهای مورد مطالعه این تحقیق نیز از مکان‌هایی هستند که مورد هجوم کسانی که بدنبال خانه‌های دوم می‌باشند واقع شده‌اند. این رویکرد شکل گرفته، در بسیاری از روستاهای کوهپایه‌ای استان مازندران مشاهده می‌شود. در بسیاری از این موارد، این موج شکل گرفته، این روستاها را با چالش‌های ناپایداری محیط طبیعی و انسانی مواجه کرده است. با توجه به نبود مدیریتی کارآمد و سازمان خاصی که بتواند از این ناپایداری جلوگیری کند بسیاری از این روستاها از ساختار اولیه خود تغییر کارکرد یافته‌اند. گرچه در بسیاری موارد این تغییر کارکرد می‌تواند به نفع ساکنان محلی روستاها باشد و شاخص‌های پایداری گردشگری را باعث شود. اما

نموار (۱): نظرات پاسخگویان در مورد آینده توسعه روستای خود

منابع

۱. دروئو، ماکس (۱۳۷۴)، جغرافیای انسانی، ترجمه سیروس سهامی، جلد دوم، نشر رایزن، تهران
 ۲. رضوانی، محمدرضا (۱۳۸۲)، بررسی روند ایجاد و گسترش خانه‌های دوم در نواحی روستایی، پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۴۵، صص ۶۵-۷۴، تهران
 ۳. رهنمایی، محمدتقی، رحمت الله فرهودی، آندریاس دیتمان و مصطفی قدمی (۱۳۸۷)، بررسی ظرفیت تحمل حوزه مقصد گردشگری با تأکید بر جامعه میزبان (نمونه موردی شهر کلاردشت)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۱، زمستان، تهران
 ۴. سعیدی، عباس و صدیقه حسینی (۱۳۸۸)، شالوده مکان‌یابی و استقرار روستاهای جدید، انتشارات بنیاد مسکن، چاپ اول، تهران
 ۵. شجاعی، منوچهر و نورالدین نوری (۱۳۸۶)، بررسی سیاست‌های دولت در صنعت گردشگری و ارایه الگوی توسعه پایدار صنعت گردشگری کشور، دانش مدیریت، سال ۲۰، شماره ۷۸، پاییز ۱۳۸۶، تهران
 ۶. عظیمی، نورالدین و مسعود امیری (۱۳۸۷)، ارزیابی اثرات اجرایی طرح ساماندهی خروج دام از جنگل بر جنگل‌نشینان در استان گیلان: مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان رضوانشهر، مجله پژوهش‌های جغرافیایی، شماره ۵۳، بهار ۱۳۸۷
 ۷. ضیائی، محمود و زهرا صالحی نسب (۱۳۸۷)، گونه شناسی گردشگران خانه‌های دوم و بررسی اثرات کالبدی آن‌ها بر نواحی روستایی (مطالعه موردی: رودبار قصران)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، شماره ۶۶ زمستان ۱۳۸۷، صص ۷۱-۸۴، تهران
- برای نیل به این هدف که گردشگری در این روستاها سبب پایداری فضای این روستاها شود، راهکارهایی به شرح زیر پیشنهاد می‌گردد:
- توجه به گردشگری کشاورزی محور به گونه‌ای که ساکنان، در عین حال که کشاورزی خود را حفظ می‌کنند از درآمدهای ناشی از گردشگری استفاده کنند. یکی از گزینه‌های مناسب برای نیل به این هدف، شکل‌گیری گردشگری مزرعه در این روستاها می‌باشد.
- گسترش ایجاد خانه‌های اجاره‌ای به جای گسترش دادن مالکیت خانه‌های دوم و اجاره دادن قسمتی از خانه‌های ساکنین به گردشگران.
- عدم تخصیص تراکم بالا به ساختمان‌های روستا؛ چراکه با افزایش تراکم، چهره محیط طبیعی رو به دگرگونی و ناپایداری می‌رود.
- جلوگیری از تخریب جنگل و محیط طبیعی به عنوان مهمترین جاذبه گردشگری این منطقه.
- گسترش امکانات گردشگری و رفاهی، به گونه‌ای که این روستاها بتوانند گردشگرانی به غیر از مالکان خانه‌های دوم و فصلی را جذب کنند.

18. Daugstad, Karoline (2008), negotiating landscape in rural tourism, *annals of tourism research*, vol 35, no. 2, pp 402-426, 2008 printed in Great Britain
19. Fleischer, Aliza and Tchetchik, Anat (2005), Does rural tourism benefit from agriculture?, *Tourism Management* 26 (2005) 493-501,
20. Garrod, Brian and Roz Wornell, Ray Youell (2006), Re-conceptualising rural resources as countryside capital: The case of rural tourism, *Journal of Rural Studies* 22 (2006) 117-128
21. Lane, Bernard (1994), What is Rural Tourism, Edited by Bill Bramwell and Bernard Lane, *Rural Tourism and Sustainable Rural Development*, Proceedings of the Second International School on Rural Development, 28 June-9 July 1993, University College Galway, Ireland, PUBLICATIONS Clevedon Philadelphia Adelaide,
22. Muller, Dieter (2004), Mobility, Tourism, and Second Homes, A Companion to Tourism, Edited by Alan A. Lew, C. Michael Hall, Allan M. Williams, Blackwell, Printed and bound in the United Kingdom
23. Muller, Dieter and Ulrich, Philip (2007), tourism development and the rural labor market in Sweden. Dieter k. muller and Bruno Jansson, tourism in peripheries perspective from the far north and south. CABI publication, UK
24. Pigram, John J and Jenkins, John M (1999), outdoor recreation management, first publication, routledge, London and new York
25. Pilar Albaladejo Pina, Isabel and Teresa Diaz Delfa, Maria (2005), Rural tourism demand by type of accommodation, *tourism management* 26 951-959 www.elsevier.com/locate/tourman
26. Sharpley, Richard and Vass, Adrian (2006), Tourism, farming and diversification: An attitudinal study, *Tourism Management* 27
۸. فرخلو، مهدی (۱۳۸۶)، جغرافیای جهانگردی و برنامه‌ریزی اوقات فراغت، انتشارات جهاد دانشگاهی، تهران
۹. طرح هادی مجموعه روستاهای ارباکله، لرسانور سرلیماک، سرگوسرا و (۱۳۸۴)، بنیاد مسکن شهرستان رامسر
۱۰. مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۸۵، انتشارات سازمان مسکن، تهران
۱۱. مهدوی حاجیلویی، مسعود، مجتبی قدیری معصوم مهدی سنایی (۱۳۸۷)، نقش و تأثیر خانه‌های دوم بر ساختار اقتصادی، اجتماعی ناحیه کلاردشت، پژوهشهای جغرافیای انسانی، شماره ۶۵، پاییز ۱۳۸۷، تهران
12. Aronsson, Lars (1994), Sustainable Tourism Systems: The Example of Sustainable Rural Tourism in Sweden, Edited by Bill Bramwell and Bernard Lane, *Rural Tourism and Sustainable Rural Development*, Proceedings of the Second International School on Rural Development, 28 June-9 July 1993, University College Galway, Ireland, PUBLICATIONS Clevedon Philadelphia Adelaide,
13. Bowe, Scott A. and W. Marcouiller, David (2007) Alternative tourism-timber dependencies and the development of forested rural regions, *Forest Policy and Economics* 9 (2007) 653-670
14. Bramwell, Bill (1994) *Rural Tourism and Sustainable Rural Tourism*,
15. Capriello ,Antonella and Rotherham, Ian D (2008), Farm attractions, networks, and destination development: a case study of Sussex, England, *TOURISM REVIEW*, VOL. 63 NO. 2 2008
16. Cawley, Mary and Gillmor, Desmond A (2008), INTEGRATED RURAL TOURISM: Concepts and Practice, *Annals of Tourism Research*, Vol. 35, No. 2, pp. 316-337, 2008 Printed in Great Britain
17. Crouch, David (1994). Home, Escape and Identity: Rural Cultures and Sustainable Tourism

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی